

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

HISTORICAL FEATURES AND LATEST TRENDS IN COPYRIGHT PROTECTION IN UKRAINE

Васильєв Є.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Пономарьова Г.П., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджено історичні особливості становлення та розвитку охорони авторського права на українських землях. Розглянуто правові аспекти охорони авторських прав у період існування Австрійської та Російської імперій, коли законодавство переважно базувалося на принципах цензури, що обмежувало захист творів. Аналізується вплив міжнародних правових актів на формування національного законодавства у сфері авторського права.

Особливу увагу приділено радянському періоду, коли авторське право зазнало значних змін, зокрема введення обмежень щодо прав зарубіжних авторів. Зміни, пов'язані із приєднанням СРСР до Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 року, стали важливим кроком до визнання міжнародних стандартів охорони авторських прав.

Виявлено шляхи реформування правової охорони авторського права у пострадянський період розвитку українського законодавства. Визначено, що прийняття Закону України «Про авторське право і суміжні права» (1993 р.) та укладення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 1994 р. сприяли суттєвому удосконаленню охорони авторського права. Відзначається вплив Директиви ЄС 93/98/ЄЕС на строки охорони авторських прав у національному законодавстві України. У статті також аналізується сучасний Закон України «Про авторське право та суміжні права» (2022 р.), який враховує нові виклики цифрової епохи.

Серед новітніх тенденцій виділяються впровадження правової охорони результатів діяльності штучного інтелекту, нові підходи до регулювання службових творів, а також захист прав у сфері цифрових технологій. Автори роблять висновок про значний прогрес України в реформуванні національного законодавства для відповідності вимогам європейського правового простору.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, правова охорона літературних та художніх творів.

The article examines the historical features of the formation and development of copyright protection in Ukrainian lands. The legal aspects of copyright protection during the existence of the Austrian and Russian Empires are considered, when the legislation was mainly based on the principles of censorship, which limited the protection of works. The influence of international legal acts on the formation of national legislation in the field of copyright is analyzed.

Particular attention is paid to the Soviet period, when copyright underwent significant changes, in particular the introduction of restrictions on the rights of foreign authors. The changes associated with the accession of the USSR to the Universal Copyright Convention of 1952 became an important step towards the recognition of international standards of copyright protection.

Ways of reforming the legal protection of copyright in the post-Soviet period of the development of Ukrainian legislation are identified. It is determined that the adoption of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" (1993) and the beginning of the adaptation of Ukrainian legislation to EU law contributed to a significant improvement in copyright protection. The impact of EU Directive 93/98/EEC on the terms of copyright protection in the national legislation of Ukraine is noted. The article also analyzes the current Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" (2022), which takes into account the new challenges of the digital age.

Among the latest trends, the introduction of legal protection of the results of artificial intelligence activities, new approaches to the regulation of official works, as well as the protection of rights in the field of digital technologies are highlighted. The authors conclude that Ukraine has made significant progress in reforming national legislation to comply with the requirements of the European legal space.

Key words: intellectual property, copyright, legal protection of literary and artistic works.

З набуттям Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу 23 червня 2022 року залишається актуальним співставлення найрізноманітніших аспектів національної правової системи України із ключовими принципами та засадами *acquis communautaire*. Одним із ключових показників на шляху до членства України в ЄС згідно Звіту про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року від 08.11.2023 [1] є показники прогресу у царині правової охорони інтелектуальної власності (глава 7 Звіту), у тому числі авторське право та суміжні права.

Розвиток правової охорони авторського права в країнах Європи у різні періоди розглядалися в роботах багатьох дослідників, наприклад, Д. Ліпцик, Р. Патерсона, С. Рікетсона, Л. Тульє, Г. Шершеневича, існує також чимало публікацій вітчизняних дослідників права інтелектуальної власності – В. Дроб'язка, Р. Дроб'язка, Р. Еннана, М. Стрелі, А. Капіци, А. Штефан та інших. Метою цієї статті є узагальнення історичних особливостей правової охорони авторського права в Україні та виявлення нових

тенденцій у його розвитку в контексті європейської інтеграції України та глобалізації світової торгівлі.

Як відомо, зародження авторського права у середньовічній Європі відбувається після відкриття Й. Гуттенбергом друкарського верстату в середині XV ст. та у зв'язку з інтелектуальним піднесенням доби просвітництва. У багатьох європейських країнах наприкінці XV – на початку XVI ст. стає поширеною практика надання правової охорони окремим творам у формі привілеїв, такі привілеї могли бути надані автору, але найчастіше їх отримували видавці чи друкарі творів [2]. На українських землях, які у XIV ст. опинилися у складі Польського королівства, діяв королівський книжковий привілей, наданий 30 вересня 1505 р. Йоганну Галлеру, яким охоронялись усі твори, що були надруковані володільцем привілею [3, с. 8].

Посилення державного контролю за видавничою діяльністю у XVI ст. у низці європейських країн надалі супроводжується запровадженням дозвольного порядку видавничої діяльності та започаткуванням цензури друкованих видань. На західноукраїнських землях, які напри-

кінці XVIII ст. були включені до складу Австрійської імперії, було поширено дію імперського указу «Правила Цензури» від 17 лютого 1775 р. На переконання Л.В. Міхневича, це був передусім акт цензурного законодавства, який лише побіжно торкався питань авторського права. Також Указ 1775 р. закріплював територіальний принцип захисту прав автора та видавця: передрук творів вітчизняних авторів не дозволявся, тоді як друк та розповсюдження іноземних видань були звичайною комерційною діяльністю видавців, і здійснювалися вільно [4, с. 57]. Австрійський указ 1775 р. став основою для створення Статуту Йосипа II Габсбурга про цензуру та друкарство для Габсбурзьких земель, опублікованого у Компендіумі всіх статутів і положень для королівських та імператорських спадкових земель, прийнятих за уряду імператора Йосифа II (1785–1790) [5]. У 1786 році цензуру творів перед публікацією було замінено на процедуру перевірки твору після публікації, а вже Цивільний кодекс Австрії 1811 р. розглядав авторське право окремо від правил цензури.

Перебування Австрії у складі Німецького союзу зумовило поширення застосування на її території джерел німецького видавничого права, основою якого на деякий час став меморандум, представлений 82 німецькими книгогосподарями на Віденському конгресі в 1814 році. У ньому була видана єдина заборона на перевидання для всіх книг, виданих у Німеччині [4, с. 8]. Прийнята у 1837 році Директива про взаємний захист авторських прав у Німецькому союзі була покликана уніфікувати підходи німецьких держав до захисту прав авторів і видавців творів, зокрема, був заборонений передрук творів без дозволу автора чи його правонаступника, а строк чинності авторського права мав становити щонайменше 10 років з моменту створення твору; за порушення авторського права передбачалась санкція у вигляді конфіскації обладнання, що використовувалось для контрафакції твору [4, с. 9].

Австрійською імперією у 1840 році був укладений міжнародний договір з Сардинією, який мав на меті врегулювати суперечки між видавцями щодо перевидання творів. За цим договором правовій охороні підлягали літературні твори, гравюри, літографічні твори, ордени та скульптури, а також переклади зарубіжних творів. Вважається також, що Договір 1840 року став основою для видання австрійського закону (патенту) про авторське право 1846 року [5].

У розвиток положень договору 1840 року Патент 1846 року також надав правову охорону літературним, художнім, музичним та графічним творам. За загальним правилом, авторське право на літературні та художні твори зберігало чинність упродовж усього життя автора та ще 30 років після його смерті, але якщо про смерть автора було невідомо або твір був анонімний, посмертний, виданий під псевдонімом чи у співавторстві, то цей строк мав обчислюватись від дати публікації твору. Для робіт, опублікованих академіями, університетами та іншими подібними установами, правова охорона твору тривала упродовж 50 років [6, с. 14].

На відміну від попереднього законодавства патент 1846 року також дозволяв передачу авторського права в цілому іншій особі, містив положення щодо покарання, яке має бути накладено за порушення авторського права, а також закріпив право автора на компенсацію. Зокрема, патент передбачав відповідальність для будь-кого, хто організував передрук твору без дозволу або «свідомо брав у ньому участь» у вигляді штрафу розміром від 25 до 1000 гульденів [6, с. 12].

У 1895 році в Австрії з'являється новий закон «Про авторські права на твори літератури, мистецтва та фотографії», в якому більш детальна увага була присвячена змісту авторського права, строкам чинності авторських прав, а також конкретним правовим засобам протидії незаконному використанню творів, що охоронялись авторським правом. Виникнення авторського права пов'язувалось

з оприлюдненням (публікацією) твору у межах Австрії, за ознакою резидентства автора або на принципах взаємності згідно з міжнародними договорами. З метою ефективного захисту прав авторів при Міністерстві торгівлі було започатковано ведення реєстру авторів та їх творів, що дозволяв захищати інтереси авторів, чий твір був опублікований під псевдонімом або анонімно [7, с. 86].

Закон 1895 року захищав права на літературні, сценічні твори (драматичні, драматично-музичні та хореографічні), малюнки, ілюстрації, плани, карти, пластичні зображення та ескізи, які служили літературним цілям і за своєю природою не були витворами мистецтва, а також навчальні або розважальні лекції, музичні твори з текстом або без нього, твори образотворчого мистецтва. На відміну від раніше чинного патенту 1846 року, об'єктами авторського права більше не вважались офіційні документи органів державної влади, публічно проголошені промови та оголошення. Закон 1895 року також вперше надавав правову охорону фотографічним творам упродовж 10 років з моменту виготовлення першого відбитка, за умови зазначення на фотографії відомостей про її автора (прізвище, адресу фірми та рік створення знімка).

На українських землях у складі Угорщини Закон 1895 року не діяв, натомість підлягав застосуванню угорський закон про авторське право 1884 року, який надавав захист угорським видавцям, а також іноземцям, що проживали в Угорщині упродовж двох років, якщо інше не було передбачено міжнародними договорами. В Угорщині авторське право на літературні твори підлягало захисту довше, ніж в Австрії – упродовж усього життя автора та 50 років після його смерті [8, с. 438]. Попри те, що Австро-Угорська держава не брала участі в укладенні Бернської конвенції 1886 р. про охорону літературних і художніх творів, обидва закони дуалістичної держави про авторське право – австрійський закон 1895 року та угорський закон 1884 року – відбивали основні тогочасні європейські тенденції розвитку авторського права.

На українських землях у складі Російської імперії станом на кінець XIX ст. авторське право зберігало досить архаїчний вигляд у порівнянні із законодавством Австрії та Угорщини. Російське законодавство XIX ст. охороняло авторські права на літературні твори переважно в межах цензурного законодавства. Уперше захист авторських прав на літературні твори згадується у Цензурному статуті 1828 р., який визнавав за спадкоємцями автора літературного твору право на використання твору упродовж 25 років після смерті автора, зі спливом цього строку твір ставав суспільним надбанням. Закон від 08.01.1830 «Про права творців, перекладачів, видавців» уперше пов'язує авторське право з правом власності [9, с. 125]. З 1845 року положення Цензурного статуту були доповнені Правилами про музичну власність, у 1848 році було додано Положення про художню власність. З 1857 року в інтересах спадкоємців російського письменника О.С. Пушкіна строк охорони прав на літературні твори був збільшений до 50 років після смерті автора.

Авторське право як самостійний правовий інститут у Російській імперії було сформовано лише в 1877 році, коли правила про авторське право були вилучені з Цензурного статуту та були включені до складу X тому Зводу законів Російської імперії. Водночас залежність авторського права від цензурних правил усе ще зберігалась: захисту підлягали майнові інтереси авторів творів тією мірою, якою вони відповідали вимогам цензури. Тобто авторське право не підлягало захисту у разі видання книги без дотримання цензурних правил.

У 1861 році Російською імперією була укладена конвенція з Францією про літературну та художню власність, у 1862 році схожа конвенція також була укладена з Бельгією. Обидві конвенції були укладені строком на 25 років та були покликані забезпечити взаємне визнання

авторських прав, що походили з кожної з договірних держав та передбачали заходи щодо боротьби з контрафакцією творів. Цими конвенціями була передбачена охорона таких об'єктів авторського права як книги, брошури, драматичні твори, музичні твори, картини, гравюри, плани, географічні карти, літографія та малюнки, скульптури, та інші твори науки, літератури чи мистецтва, переклади творів, незалежно від того, ким вони були видані – приватними особами або публічними установами, академією, університетом тощо.

Російські письменники демонстрували зацікавленість в захисті їх творів за межами Російської імперії та в уніфікації підходів до захисту авторських прав. Російський письменник Іван Тургенєв був одним з учасників міжнародного літературного конгресу 1878 року в Парижі, де була заснована Міжнародна літературна організація. Учасники конгресу 1878 року виходили з того, що право автора на його твір є видом права власності і тому має бути вічним, щоправда з метою усунення зловживань з боку спадкоємців авторів допускалось застосування 20 річного строку давності, в силу якої спадкоємець, який не реалізував свого права, який не видав твори, позбавляється свого права.

У результаті зусиль літераторів та Міжнародної літературної організації, а також завдяки трьом дипломатичним конференціям, які відбулись у 1884–1886 рр., була ухвалена Бернська конвенція 1886 р. про охорону літературних і художніх творів. Водночас російський уряд не поспішав долучитись до числа учасників Бернської конвенції 1886 р. Крім того, імператорським вельнням від 09.08.1885 було ініційовано припинення з 1887 року чинності укладених раніше конвенцій Російської імперії з Францією та Бельгією. Відмова російського уряду від міжнародного співробітництва була пов'язана передусім із більшою користю конвенції для іноземних авторів, обмеженням можливостей їх дешевого перекладу та поширення їх в освіті [9, с. 127].

Укладення Російською імперією на початку ХХ століття нових торговельних договорів з Німеччиною, Францією та Австро-Угорщиною зумовлювало зобов'язання російського уряду щодо забезпечення взаємного захисту авторських прав. Розв'язання цього завдання було неможливим без розробка та прийняття нового закону про авторське право [10, с. 6]. Закон 1911 року упродовж усього життя автора та протягом 50 років після його смерті надавав правову охорону наступним об'єктам авторського права: письмовим та усним літературним творам (промови, лекції, реферати, доклади, повідомлення, проповіді тощо); музичним творам, у тому числі музичним імпровізаціям; художнім творам (живопис, гравіювання та інші види графічного мистецтва); фотографічні та подібні їм твори. За автором було визнано приналежність виключного права усіма можливими способами відтворювати, публікувати та поширювати свій твір.

Закон 1911 року пропонував диференційований підхід до надання правової охорони творів в залежності від місця їх оприлюднення та підданства автора. Щодо творів, які були оприлюднені в Росії, авторське право було визнано за всіма авторами та їх правонаступниками незалежно від підданства. У разі оприлюднення творів за межами Росії авторське право також 1911 року визнавав авторське право лише за російськими підданими, а також за їхніми правонаступниками незалежно від підданства. Щодо неоприлюднених творів закон 1911 року визнавав авторське право за усіма авторами та їхніми правонаступниками незалежно від їх підданства та місцезнаходження твору [11].

Передрук у Росії виданих за кордоном літературних творів без згоди осіб, які мають на них авторське право за законами країни, в якій було видано ці твори, за законом 1911 року не допускався. Автор твору, виданого в Росії, а також російський підданий, який видав свій твір за кордоном, та їхні спадкоємці користувались винятковим правом перекладу його іншими мовами, якщо на великому

аркуші або у передмові твору ними заявлено про збереження у себе цього права. Виключне право перекладу належало автору протягом 10 років від часу видання оригіналу, за умови надрукування перекладу автором протягом 5 років від часу видання оригіналу.

Законом 1911 року було також врегульовано питання укладення видавничого договору. За таким договором автор, який поступився іншій особі (видавцю) своїм правом на одне чи декілька видань свого твору, був зобов'язаний передати твір у розпорядження видавця, а видавець був зобов'язаний видати цей твір у належному вигляді та в обумовленій кількості примірників та вжити усіх звичайних заходів щодо поширення видання. Відступлення прав видавця за видавничим договором іншій особі було дозволено лише за згодою автора або його правонаступників.

З початком відродження української державності у 1917 році лідери Української Центральної Ради та гетьман Павло Скоропадський намагались розв'язати питання національного та культурного відродження України. Водночас нове національне законодавство про захист авторського у край напружених умовах української національної революції так і не було створено. У 1917–1918 рр. в Україні продовжували діяти норми імперського закону 1911 року. Зі встановленням в Україні влади більшовиків у 1919 році колишнє імперське законодавство втрачає чинність, натомість були запроваджені численні обмеження приватноправових відносин, зокрема, скасування спадкування Декретом РНК України від 11.03.1919, та заборона Постановою Всеукраїнського кінокомітету від 02.04.1919 будь-якої приватної кіно- і фотозйомки вуличних подій, маніфестацій, пересування військ, а також вилучення усіх наявних в приватних руках вуличних кіно- і фотозйомок, зроблених після 01.01.1919 [12].

Декретом РНК УСРР від 11.03.1921 «Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей» було передбачено обернення у державну власність низки об'єктів авторського права. Декрет передбачав, що всі значні збірки пам'яток мистецтва та старовини, а також різних речей, які мають цінність для музеїв УСРР, оголошуються всенародним надбанням і переходять до видавництва Всеукраїнського комітету охорони пам'яток, мистецтва, старовини та природи і його органів на місцях. Виключення було зроблено для колекцій та збірок, що склались із предметів, утворених творчістю або науковою працею самого власника і потрібних йому для його мистецьких чи наукових праць, відчувувати такі колекції дозволялось тільки у виняткових випадках, коли колекції та збірки визнаються необхідними для наукових та мистецьких установ держави, за винагороду, що відповідає праці колекціонера [13].

З початком нової економічної політики в УСРР Постановою ВУЦВК від 26.07.1922 «Про основні приватні масткові права, що визнаються УСРР, охороняються її законами і захищаються судами УСРР» [14] було передбачено визнання за громадянам УСРР авторського і винахідницького права, а також права на товарні знаки. Натомість у Цивільного кодексі УСРР 1922 року питання правової охорони авторського права не розглядалися. Лише 30.01.1925 ЦВК і РНК СРСР була прийнята постанова «Про основи авторського права» [15]. Особливістю цього документа була можливість примусового викупу авторського права на будь-який твір за рішенням Уряду СРСР як тимчасовий захід, який практично майже не застосовувався. За всіма авторами визнавалось виключне право на створені ними твори, яке мало чинність 25 років від моменту першого видання або першого публічного виконання твору. Передбачався перехід авторських прав до спадкоємців на 15 років після смерті автора. Використання творів допускалося не інакше як на підставі договорів з авторами, умови яких регулювались законом. Доволі широким був перелік підстав для вільного використання творів [16].

Постановою РНК УСРР від 08.12.1925 «Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних і музичних творів» було передбачено, що розмір авторської винагороди за прилюдне виконання драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних творів і пантоміми, а також строки і порядок її виплати встановлювалися за згодою автора з адміністрацією театральних підприємств і організаторами видовищ [17]. Згідно з інструкцією Наркомосвіти УСРР від 19.04.1926 «Про порядок виплати авторського гонорару за прилюдне виконання драматичних і музичних творів» передбачалось, що у всіх театральних афішах, рекламах, програмах тощо, випущених театральними підприємствами та іншими установами чи особами, повинно бути точно зазначено: якщо виконуються твори оригінальні – прізвище автора; твори перекладені, крім прізвища автора – прізвище перекладача; твори перероблені чи інсценізації, крім прізвища автора – прізвище автора інсценізації. Для контролю над виконанням у театрах та інших видовищних закладах твору того чи іншого автора театральнo-видовищними закладами системи Наркомосвіти УСРР не дали четвертого ряду партеру виділялося безплатне місце – «авторське» – для автора твору або його уповноваженого. Адміністрація театральнo-видовищного закладу зобов'язана була на вимогу автора або його уповноваженого видавати їм програму вечора, вистави, концерту та касовий звіт про збір за виставу, концерт тощо [18].

Остаточо питання про авторські права було розв'язано радянською владою в Україні лише з прийняттям Постанови ЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929 «Про авторське право» [19], якою було закріплено, що авторське право на оприлюднені та неоприлюднені твори на території УСРР або інших союзних республік визнавалося за авторами та їх правонаступниками незалежно від їхнього громадянства. Авторське право на твір, що вийшов у світ або знаходився в іншій об'єктивній формі за кордоном, визнавалося тільки тоді, коли між СРСР і відповідною державою була спеціальна угода і в межах, установлених такою угодою. Натомість коли автором твору, що вийшов у світ в іноземній державі або зберігається там у вигляді рукопису, ескізу чи в іншій об'єктивній формі, був громадянин Союзу РСР, то права цього автора та його спадкоємців щодо твору підлягали захисту незалежно від наявності угоди між Союзом РСР та іноземною державою.

Постановою від 06.02.1929 було передбачено, що авторське право поширюється на всякий твір літератури, науки й мистецтва, хоч який був би спосіб і форма його створення, та його вартість і призначення, як-ось: усні твори (промови, лекції, доповіді тощо); писані твори (книги, статті, збірники тощо); переклади; твори драматичні й музично-драматичні; твори хореографічні і пантоміми, що про постановку їх є вказівки, викладені в письмі або іншим способом; кінематографічні сценарії, кінематографічні постановки; музичні твори з текстом або без тексту (в тому числі музичні твори для супроводу кіно-фільм); малюнки, ілюстрації, твори малювання, скульптури, архітектури й графічного мистецтва, географічні мапи; плани, ескізи і пластичні твори, стосовні наук, техніки або постановки на сцені драматичного чи музично-драматичного твору; кіно-фільми; фотографічні твори або твори, витворені способами, аналогічними з фотографією тощо. Також були застережені права упорядників та редакторів збірників творів, з умовою, що вони самостійно обробили ці твори.

Строк чинності авторського права, відповідно до Постанови від 16.02.1929, охоплював усе життя автора та визначений період після його смерті, тривалість якого залежала від твору, який охоронявся авторським правом. За загальним правилом авторське право зберігало свою чинність за життя автора, а також зберігало силу для спадкоємців автора упродовж 15 років після його смерті. Для хореографічних та кінематографічних творів, панто-

міми, сценаріїв та кінофільмів був встановлений скорочений 10 річний строк чинності авторського права для автора та його спадкоємців. Фотографічні та подібні їм твори у вигляді знімків захищались авторським правом упродовж 5 років, а збірники знімків – упродовж 10 років. За видавцями журналів та інших періодичних видань, а так само енциклопедичних словників було визнано авторське право на ці видання в цілому протягом 10 років з часу, коли вони вийшли в світ.

Відповідно до п. 32 Постанови від 16.02.1929 було передбачено, що твори, строк чинності авторського права на які минули, за винятком творів, визнаних власністю держави, можна було відтворювати, видавати, розповсюджувати та виконувати без обмежень. Водночас Приміткою до п. 15 Постанови від 16.05.1929 було дозволено спеціальною постановою Ради Народніх Комісарів УСРР продовжувати строк чинності авторського права у разі, якщо через політичний чи культурний гніт за дореволюційних часів автор або його спадкоємці були позбавлені змоги використати своє авторське право. Зокрема, постановою РНК УСРР від 16.09.1929 [20] було продовжено строк чинності авторських прав на твори українських письменників Михайла Коцюбинського, Марка Кропивницького, Михайла Старицького, Івана Тобілевича та композитора Миколи Лисенка з огляду на політичний та культурний гніт дореволюційних часів, що перешкодив їм скористатись в повній мірі авторським правом.

Розпорядження авторським правом, відповідно до п. 16 Постанови від 16.05.1929, могло здійснюватися на підставі видавничого договору, заповіту або іншим законним способом. Договір про передачу авторського права мав бути укладений в письмовій формі та мав містити точні вказівки характеру й умов використання авторського права. Відповідно до умов видавничого договору автор міг передати видавцеві право видавати та розповсюджувати свої твори, виявлені в об'єктивній формі, а видавець був зобов'язаний випустити зазначені твори в світ своїм коштом і вжити заходів до їх розповсюдження. Видавничі договори з видавництвами, що належали приватним особам, можна укладати на строк не більше 5 років, тоді як договори з видавництвами, підпорядкованими державним органам, партійним, професійним, кооперативним і громадським організаціям можна було укладати на будь-який строк або безстроково [19].

Радянська держава у Постанові від 16.02.1929 застерігала власне виключне право видавати на території УСРР будь-які твори, зокрема й ті, що були об'єктами авторського права, за умови якщо твір випущено у світ уперше на території УСРР або коли він перебував на цій території у формі рукопису, ескізу чи в іншій об'єктивній формі, а також коли твір українського письменника випущено у світ за кордоном, незалежно від мови, якою цей твір видано.

Отже, Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929 «Про авторське право» була першим законодавчим актом, який комплексно врегулював питання правової охорони авторського права УСРР. Цим документом було регламентовано перелік об'єктів інтелектуальної власності, які захищаються авторським правом, дозволені випадки вільного використання творів, строки охорони творів, вимоги щодо форми та змісту видавничих договорів. Як бачимо, радянська влада не поспішала визнавати права іноземних авторів тих країн, з якими не були укладені двосторонні угоди щодо взаємного визнання авторського права, а переклад іноземних творів не вважався порушенням авторського права.

Наступний етап у розвитку правового регулювання авторського права в радянській Україні пов'язується із прийняттям Цивільного кодексу УРСР 1963 року, в якому авторському праву був присвячений окремий розділ [21]. У ст. 472 ЦК УРСР було визначено, що авторське право поширюється па твори науки, літератури або мисте-

цтва незалежно від форми, призначення і цінності твору, а також від способу його відтворення. Це право поширювалось як на твори, випущені в світ, так і на ті, що не були випущені в світ, однак виражені в будь-якій об'єктивній формі, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора (рукопис, креслення, зображення, публічне проголошення або виконання, плівка, механічний чи магнітний запис та ін.).

У ст. 475 ЦК УРСР 1963 р. були перелічені права автора, які складають сутність авторського права, а саме право на опублікування, відтворення і розповсюдження свого твору всіма дозволеними законом способами під своїм ім'ям, під умовним ім'ям (псевдонім) або без позначення імені (анонімно); право на недоторканність твору; право на одержання винагороди за використання твору іншими особами, крім випадків, зазначених у законі. Можна помітити, що за автором визнавалися як майнові, так і немайнові правомочності суб'єкта авторського права. Із прийняттям ЦК УРСР 1963 р. вперше у радянському законодавстві України було визнано низку особистих немайнових прав автора – право опублікувати твір під своїм ім'ям, під умовним ім'ям (псевдонім) або без позначення імені (анонімно), а також право на недоторканність твору як за життя автора, так і після його смерті. Цивільний кодекс допускав визнання суб'єктами авторського права юридичних осіб, водночас у разі створення твору в порядку виконання службового завдання в науковій або іншій організації авторське право на такий твір зберігалось за його автором.

Кодексом 1963 р. було дещо скорочено перелік випадків вільного використання творів без згоди автора та без сплати йому авторської винагороди. Насамперед, можна помітити виключення з переліку подібних випадків використання твору для перекладу. Новелою ЦК УРСР 1963 р. можна також вважати положення ст. 497, яка передбачала можливі способи захисту порушеного авторського права.

Порушеннями, які згідно ЦК УРСР 1963 р. давали підстави для захисту авторського права, вважались використання чужого твору без договору з автором або його спадкоємцями, недодержання умов використання твору без згоди автора, порушення недоторканності твору або інших особистих немайнових прав автора. За наявності подібних порушень автор, а після його смерті – спадкоємці та інші особи, зазначені в статті 478 ЦК УРСР, мали право вимагати поновлення порушених прав (внесення відповідних виправлень, публікації в пресі або іншим способом про допущені порушення), або заборони випуску твору в світ, або припинення його розповсюдження. Також передбачалась можливість накладення на порушника штрафу та стягнення з нього збитків, заподіяних внаслідок порушення авторського права.

У порівнянні з Постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929 «Про авторське право» Цивільний кодекс УРСР більш детально врегулював види авторських договорів, з якими пов'язувалось розпорядження майновими правами автора на твір. Окрім відомого раніше договору про видання або перевидання твору (видавничого договору), у ст. 501 ЦК УРСР 1963 р. також згадуються договір про депонування рукопису; договір про публічне виконання неопублікованого твору (постановочний договір); причому постановочний договір, що передбачає виплату одноразової винагороди, може бути укладений автором на один і той же твір лише з однією організацією; договір про використання неопублікованого твору в кінофільмі чи телевізійному фільмі (сценарний договір), в радіо- чи телевізійній передачі; договір про створення твору образотворчого мистецтва з метою публічного виставлення (до говір художнього замовлення); договір про використання у промисловості неопублікованого твору декоративно-прикладного мистецтва; а також інші договори про передачу творів літератури, науки чи мистецтва для

використання будь-яким іншим способом. Авторські договори мали укладатись відповідно до типових договорів, які затверджувались Радою Міністрів Української РСР або відповідними відомствами за її дорученням.

Попри згадані новації ЦК УРСР 1963 р. щодо охорони авторського права на той час залишалось невирішеним питання правової охорони іноземних творів, які були вперше оприлюднені за межами УРСР та інших радянських республік. Цивільний кодекс 1963 р. в цьому питанні цілкомитово наслідував положення раніше чинної Постанови від 06.02.1929 та захищав оприлюднені за кордоном твори лише за умови, якщо їх авторами були громадяни СРСР або якщо існував відповідний міжнародний договір з іноземною державою. Строки чинності авторського права із прийняттям ЦК УРСР 1963 р. також не зазнали суттєвих змін – за загальним правилом авторське право належало автору довічно, а його спадкоємці набували відповідні права в порядку спадкування та користувались ними протягом 15 років, які обчислювались з першого січня року смерті автора. Авторське право на фотографічні твори і на твори, одержані способами, аналогічними фотографії, належало авторові та його спадкоємцям упродовж 5 років, а на збірники таких творів – протягом 10 років з дня випуску у світ цих творів. Тож за обсягом правової охорони радянське законодавство про захист авторського права все ще поступалося законодавству країн-учасниць Бернської конвенції 1886 р.

Збільшення строків охорони авторського права в СРСР стає можливим внаслідок приєднання Радянського Союзу 27 травня 1973 року до Всесвітньої конвенції про авторське право, укладеної в Женеві у 1952 році під егідою ЮНЕСКО. Головна мета Конвенції – створення універсального режиму для охорони і захисту авторських прав на літературні, наукові і художні твори на міжнародному рівні. Кожна Договірна Держава була зобов'язана вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення достатньої і ефективної охорони прав авторів і всіх інших власників авторських прав на літературні, наукові і художні твори, як-от: твори письмові, музикальні, драматичні та кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури. Випущені в світ твори громадян будь-якої Договірної Держави, рівно як і твори, вперше випущені в світ на території такої Держави, користуються в кожній іншій Договірній Державі охороною, яку така Держава надає творам своїх громадян, які вперше випущені в світ на її власній території.

У Конвенції був регламентований порядок публікації творів, оформлення авторства, конкретні гарантії матеріальних і нематеріальних прав авторів. Приєднання до Конвенції мало розв'язати проблему охорони іноземних творів, які до цього часу у багатьох випадках перекладались без дозволу автора та з порушенням його авторських прав, ця проблема мала бути розв'язана завдяки передбаченій Конвенцією процедурою видачі ліцензії-дозволу на переклад.

Ця конвенція за рівнем захисту авторського права дещо поступалась Бернській конвенції про охорону літературних та художніх творів 1886 р. Відмінність полягала, насамперед, у різних строках охорони авторського права: за Конвенцією 1952 року період охорони авторського права не міг бути коротше життя автора і 25 років після його смерті, тоді як країни-учасниці Бернської конвенції на той час брали на себе зобов'язання забезпечити охорону авторського права упродовж щонайменше 50 років після смерті автора. Приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції про авторське право зумовило внесення відповідних змін до Цивільного кодексу УРСР 1963 року. Положення Конвенції відповідно до ст.7 Закону України від 12.09.1991 «Про правонаступництво України» зберігали свою чинність після проголошення незалежності України, крім того Постановою Верховної Ради України від 23.12.1993 № 3794-XII [22] було визнано участь України у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 року та її

обов'язковість для України як однієї з держав – правонаступниць колишнього Союзу РСР.

Першим після проголошення незалежності України законодавчим актом у сфері охорони авторського права став Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» [23]. На відміну від положень Цивільного кодексу УРСР 1963 р. у ст. 1 Закону № 3792-ХІІ було визначено, що він охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права). Отже, по-перше, бачимо чітке розмежування особистих немайнових та майнових прав автора. По-друге, особисті немайнові права автора в силу своєї природи є невідчужуваними – право вимагати визнання свого авторства, згадування його імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо; право заборонити згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом; право вибирати псевдонім (вигадане ім'я) у зв'язку з використанням твору; право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора; право на обнародування твору. Більшість особистих немайнових прав могла бути реалізована лише самим автором, хоча право протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора, право на обнародування твору могли бути реалізовані спадкоємцями автора.

У ст. 9 Закону № 3792-ХІІ увага приділена майновим аспектам авторського права. Було визначено, що автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Також законом був визначений невиключний перелік майнових прав автора або іншої особи, яка має авторське право, у тому числі виключне право дозволяти або забороняти: 1) відтворення творів; 2) публічне виконання і публічне сповіщення творів; 3) публічний показ; 4) будь-яке повторне публічне сповіщення в ефірі чи по проводах вже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією; 5) переклади творів; 6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; 7) розповсюдження творів шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здачі в наймання чи у прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору; 8) здача в наймання після першого продажу, відчуження іншим способом примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, яку читає машина; 9) імпорт примірників творів.

У ст. 15 Закону № 3792-ХІІ був наведений виключний перелік дозволених випадків вільного використання творів без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення. Також у ст. ст. 16–19 Закону № 3792-ХІІ при дотримання визначених умов було дозволено вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом, вільне відтворення примірників твору для навчання, вільне відтворення комп'ютерних програм, вільне відтворення в особистих цілях творів, зафіксованих у звуко- і відеозаписах. Закон «Про авторське право і суміжні права» у ст. 39 також дозволяв доручати управління своїми майновими правами на колективній основі організаціям, які не мають права займатися комерційною діяльністю. Такі організації могли на основі і в межах повноважень, добровільно переданих їм авторами та іншими особами, які мають авторське право і суміжні права. На їхню діяльність не поширюється обмеження, передбачені антимонопольним законодавством.

Щодо творів образотворчого мистецтва у ст. 22 Закону № 3792-ХІІ були передбачені додаткові можливості для автора у вигляді права доступу до твору образотворчого мистецтва, таке право виникало у разі, коли при передачі твору у власність іншій особі автор не поступався набувачу твору своїми майновими авторськими правами, тоді автор мав право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо) за умови, що це не зачіпає необгрунтовано законних прав та інтересів власника твору образотворчого мистецтва. Такий підхід вочевидь вказує на принципове розмежування законодавцем права власності на твір та майнових аспектів авторського права. Крім того, у ст. 23 Закону № 3792-ХІІ вперше в національному законодавстві України було втілено право слідування, в силу якого автор протягом життя, а після його смерті спадкоємці у межах строку чинності авторського права щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва користувались невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, магазин тощо, що йде за першим його відступленням, здійсненим автором твору (право слідування). Збір і виплата винагороди, одержаної в результаті використання права слідування, здійснюються через організації, які управляють майновими правами авторів на колективній основі.

Строк охорони авторського права відповідно до ст. 24 Закону № 3792-ХІІ включав період за життя автора і 50 років після його смерті. Для творів, обнародуваних анонімно або під псевдонімом, строк охорони спливав через 50 років після того, як твір було обнародовано, однак якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо автор твору, обнародованого анонімно або під псевдонімом, розкриє свою особу протягом 50 років, застосовується загальний строк чинності авторського права. Зі спливом строку дії авторського права на твори вони переходили до суспільного надбання, могли вільно використовуватися будь-якою особою без виплати авторської винагороди, однак зберігали чинність право автора на ім'я, право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

З укладенням Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 (надалі – Угода про партнерство та співробітництво з ЄС) [24], ратифікованої Законом України від 10.11.1994 № 237/94-ВР [25], Україна взяла на себе зобов'язання щодо продовження удосконалення захисту прав на інтелектуальну власність для того, щоб до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою, забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав. Ці зобов'язання також передбачали приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів в редакції Паризького акту 1971 року.

Іншим стратегічним завданням України в середині 90-х років ХХ століття стає членство у Світовій організації торгівлі, у межах якої була укладена Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994, відома як Угода TRIPS. У ст. 9 Угоди TRIPS на держави-учасниці СОТ було покладено обов'язок забезпечити виконання положень Бернської конвенції щодо надання правової охорони об'єктам авторського права та суміжних прав. На виконання зобов'язань України за Угодою про партнерство і співробітництво з ЄС Законом України від 31.05.95 № 189/95-ВР було здійснено приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року).

Окрім приєднання України до Бернської конвенції Угода про партнерство та співробітництво від 14.06.1994 також передбачала забезпечення рівня захисту, аналогічного до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав. Отже Україна мала забезпечити наближення національного законодавства із законодавством ЄС щодо захисту авторського права та суміжних прав, зокрема, відповідність національного законодавства Директиви Ради 93/98/ЄЕС від 29.10.1993 стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав [26]. Ця Директива з метою встановлення високого рівня захисту, який одночасно відповідав би вимогам внутрішнього ринку та потребі у встановленні правового середовища, придатного для розвитку процесу створення літературних та художніх творів у Співтоваристві, передбачала визначення терміну захисту авторського права, що буде становити 70 років після смерті автора або 70 років після законного доведення до загального відома творів автора, а для суміжних прав – 50 років після дати встановлення строку. З метою наближення національного законодавства України до вимог директиви Ради 93/98/ЄЕС Законом України від 11.07.2001 № 2627-III було збільшено строк правової охорони авторського права до 70 років після смерті автора [27].

У рамках Угоди про Асоціацію, укладеної між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами була продовжена співпраця у царині правової охорони інтелектуальної власності. Зокрема, стаття 157 Угоди про асоціацію передбачала спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

Одним з наступних напрямків, за яким мала бути забезпечена відповідність національного законодавства про охорону авторського права *acquis communautaire*, було регулювання діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами. Закон № 3792-XII лише побіжно згадував про діяльність подібних організацій, тоді як у межах Європейського Союзу ці питання вже отримали більш детальну правову розробку, зокрема, була схвалена Директива Європейського парламенту і Ради 2014/26/ЄС від 26.02.2014 про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн використання на внутрішньому ринку [28]. Положення цієї Директиви мали безпосередній вплив на розробку та прийняття Закону України від 15.05.2018 № 943-IX «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [29].

Законом № 943-IX було передбачено, що колективне управління майновими правами, які випливають з авторського права здійснюється добровільне, розширене або обов'язкове колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав. При цьому випадки розширеного та обов'язкового колективного управління були чітко регламентовані законом. Зокрема, обов'язкове колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав було передбачено виключно у таких сферах: 1) право слідування щодо творів образотворчого мистецтва; 2) репрографічне відтворення творів та їх частин (уривків); 3) відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників; 4) кабельна ретрансляція об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, крім прав організацій мовлення щодо їхніх власних програм (передач) мовлення. За кожною сферою обов'язкового колективного управління законом було дозволено визначення лише однієї акредитованої організації.

Новий Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX «Про авторське право та суміжні права», який набув чинності 1 січня 2023 року, став проявом чергового етапу гармонізації законодавства України з правом Європейського союзу, ним врегульовані відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (*sui generis*), пов'язаних зі сферою авторського права та/або суміжних прав [30].

Серед суттєвих змін, запроваджених цим законом, насамперед, слід звернути увагу на зміни в правовій охороні службового твору, створеного працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). Відповідно до положень ст. 14 Закону № 2811-IX особисті немайнові авторські права на цей твір належать працівникові, творчою працею якого створено такий твір. Водночас майнові права на службовий твір згідно ч. 2 ст. 15 Закону № 2811-IX переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному обсязі, якщо інше прямо не передбачено законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем. Щоправда, як виняток, майнові права інтелектуальної власності на твір образотворчого мистецтва, створений за замовленням (крім твору, спеціально створеного як елемент комп'ютерної програми), належать його автору, якщо інше не встановлено договором або законом.

Право роботодавця доручити іншій особі завершити незавершений службовий твір, вносити зміни у завершений службовий твір, супроводжувати службовий твір ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, є ще однією новацією Закону № 2811-IX. Також замовнику надається право вносити зміни до твору, створеного за замовленням, супроводжувати його ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо, якщо інше не передбачено договором замовлення (ч. 4 ст. 15 Закону).

Закон України від 01.12.2022 «Про авторське право та суміжні права» також вперше запровадив у національному законодавстві правову охорону результатів діяльності штучного інтелекту, які не є творами у звичному розумінні. З'явився такий об'єкт права, як неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, тобто об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта (за визначенням, зазначеним у ст. 33 Закону). Водночас законом розмежовано охорону неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, та охорону авторських прав на твори, які створюються фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій.

Суб'єкт права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, має право використовувати об'єкт будь-яким способом (способами), а також має виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами. Можна побачити, що майнові права суб'єкта права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є подібними до майнових прав інтелектуальної власності на твір. Строк чинності майнового права особливого роду (*sui generis*) становить 25 років та обчислюється з 1 січня року, наступного за роком, в якому згенеровано неоригінальний об'єкт. Водночас жодні особисті немайнові права на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, не виникають і не підлягають охороні.

Законом № 2811-IX також удосконалено правову охорону баз даних. Зокрема, стаття 21 передбачає, що правова охорона надається виключно тим базам даних (компіля-

ціям), які за добором та/або упорядкуванням їх складових частин є результатом творчої діяльності. Бази даних, які не відповідають критеріям оригінальності (розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники тощо), авторським правом не охороняються, натомість їх виробникам надається право особливого роду (*sui generis*). Це право діє з дати закінчення створення бази даних та спливає через 15 років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком створення бази даних, воно може передаватися (відчужуватися) відповідно до законодавства.

Із прийняттям Закону України від 01.12.2022 «Про авторське право та суміжні права» також було суттєво удосконалено механізми запобігання порушенням авторського права та застосування відповідальності до порушників авторського права. Зокрема, у ст. 58 Закону № 2811-IX визначені умови притягнення до відповідальності власників веб-сайтів, провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав. Положення закону демонструють сприйняття ключових аспектів законодавства ЄС у сфері охорони авторського права і суміжних прав в умовах цифрової економіки, які передбачені Директивою ЄС 2019/790 про авторське право в єдиному цифровому ринку [32].

Узагальнюючи викладений матеріал можна дійти висновку, що правова охорона авторського права на українських землях була започаткована ще наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. Так само, як і в багатьох інших європейських країнах, правова охорона літературних творів була започаткована в інтересах видавничої книжкової продукції, тому першими правову охорону здобувають літературні твори, і лише згодом авторським правом стали охоронятись інші об'єкти – художні, музичні та фотографічні твори. В Австрійській та Російських імперіях охорона літературних творів спершу була нерозривно пов'язана із правилами цензури, тож захист могли отримати лише ті твори, які отримали дозвіл на їх друк.

Навіть попри відсутність Австро-Угорської та Російської імперії серед числа країн-учасниць Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів 1886 р. наступний розвиток законодавства цих країн засвідчив високий ступінь сприйняття ключових принципів та ідей Бернської конвенції та їхню імплементацію у законодавстві про охорону авторських прав: в австрійському законі 1895 р., угорському законі 1884 року, російському законі 1911 року. Водночас одним з найбільш складних питань, яке тривалий час залишалось невирішеним, було питання правової охорони творів зарубіжних авторів.

Радянське законодавство України з питань авторського прав тривалий час ігнорувало права зарубіжних авторів

та дозволяло без обмежень перекладати твори, які були видані за кордоном. Крім того, радянський уряд залишав за собою право націоналізації будь-якого твору. Лише з моменту приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції про авторське право, укладеної в Женеві в 1952 р., було вирішено проблему охорони іноземних творів, які мали негативний правовий захист на території УРСР та інших радянських республік.

Питання щодо тривалості правової охорони авторського права на українських землях упродовж XX століття вирішувалось по-різному. Станом на початок XX століття літературні та художні твори на українських землях під владою Угорщини за законом 1884 р. та під владою Російської імперії за законом 1911 р. підлягали захисту упродовж усього життя автора та протягом 50 років після його смерті, тоді як на українських землях під владою Австрії діяв закон 1895 р., за яким охорона літературним та художнім творам була надана за життя автора та протягом 30 років після його смерті. Після встановлення в Україні радянської влади строки чинності авторського права були переглянуті Постановою ЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929, твори підлягали охороні за життя автора та протягом 15 років після його смерті. Наступні перегляди строків чинності авторських прав були пов'язані з приєднанням СРСР у 1973 р. до Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 р., а також з прийняттям Верховною Радою України Закону від 23.12.1993 № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права». Востаннє строк чинності авторських прав на літературні та художні твори був збільшений Законом України від 11.07.2001 № 2627-III на виконання вимог директиви Ради 93/98/ЄЕ і нині літературні та художні твори охороняються упродовж усього життя автора та 70 років після його смерті. Такі зміни тривалості строків охорони об'єктів авторського права спричинили перехід деяких творів у суспільне надбання та подальше відновлення їх правової охорони.

Законодавство про захист авторського права незалежної України, починаючи з 1993 року, засвідчило визнання не лише майнових, але й особистих немайнових прав автора, характеризується поступовою імплементацією визнаних міжнародних стандартів у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Унаслідок укладення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, а також Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення власного законодавства у відповідність із ключовими принципами та засадами *acquis communautaire* та послідовно втілює їх у національному законодавстві України щодо охорони авторського права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraine Report 2023. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (дата звернення 01.11.2024).
2. Васильев Є.О. Становлення правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності на літературні та художні твори в країнах Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 21-27.
3. Armstrong E. Before copyright: The french book-privilege system 1498-1526. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1990. 305 p.
4. Міхневич Л.В. Законодавче закріплення авторського права на українських землях Австрійської (Австро-Угорської) імперії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. Вип. 72. Ч.1. С. 55-60.
5. Kawohl, F. (2008) 'Commentary on the Austrian Statutes on Censorship and Printing (1781)', in *Primary Sources on Copyright (1450-1900)*, eds L. Bently & M. Kretschmer, URL: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=commentary_d_1781 (дата звернення 01.11.2024).
6. Günther Sammer. Der Öffentlichkeitsbegriff im Urheberrecht Eine kritische Analyse. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Dr. iur. (Doctor iuris) an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. 2009. 306 p. URL: <https://unipub.uni-graz.at/obvugrns/download/pdf/207391> (дата звернення 01.11.2024).
7. Іващенко В. Законодавче забезпечення охорони авторських прав на українських землях наприкінці XIX ст. – на початку XX століть. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 83-87.
8. Bowker R.R. Copyright: its history and its law. Houghton Mifflin Company. Boston and New York, 1912. 750 p. URL: [https://en.wikisource.org/wiki/Page:Copyright_Its_History_And_Its_Law_\(1912\).djvu](https://en.wikisource.org/wiki/Page:Copyright_Its_History_And_Its_Law_(1912).djvu) (дата звернення 01.11.2024).
9. Шершеневич Г.Ф. Авторское право на литературные произведения. Казань. Типография императорского университета. 1891. 391 с.
10. Александровский Ю.В. Авторское право. Закон 20 марта 1911 г. Исторический очерк, законодательные мотивы и разъяснения. С.-Петербург: Товарищество по изданию новых законов, 1911. 180 с.

11. Об авторском праве : Высочайше утвержденный одобренный Государственным советом и Государственною думою закон. 20 марта 1911 г. URL: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/8426-ob-avtorskom-prave> (дата звернення 01.11.2024).
12. О воспрещении частных кино- и фотосъемок уличных событий, манифестаций и проч.: Постановление Всеукраинского Кинокомитета от 02.04.1919 г. *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1919. № 34. Ст. 393.
13. О покупке для государственных музеев у частных лиц музейных ценностей : Декрет СНК Украины от 11.03.1921 г. *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921. № 4. Ст. 126.
14. Про основні приватні маєткові права, що визнаються УСРР, охороняються її законами і захищаються судами УСРР : Постанова ВУЦВК від 26 липня 1922 р. *Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1922. № 31. Ст. 492.
15. Об основах авторского права : Постановление ЦИК и СНК СССР от 30.01.1925 г. *СЗ СССР*. 1925. № 7. Ст. 67.
16. Васильев Е.О. Об'єкти цивільних правовідносин в УСРР у період нової економічної політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 14-19.
17. Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних і музичних творів : Постанова РНК УСРР від 08.12.1925 р. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України*. 1925. № 100. Ст. 550.
18. Про порядок виплати авторського гонорару за прилюдне виконання драматичних і музичних творів : Інструкція Наркомосвіти УСРР від 19.04.1926 р. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України*. 1926. Відділ другий. № 11. Ст. 37.
19. Постанова ЦВК і РНК УСРР від 06.02.1929 «Про авторське право» року. *Збірник узаконень УСРР*. 1929. Відділ 1. № 7. Ст. 55.
20. Постанова Наркомосвіти УСРР «Про продовження строку використання авторського права спадкоємцям письменників Коцюбинського Михайла, Кропивницького Марка, Старицького Михайла, Тобілевича Івана та композитора Лисенка Миколи» від 16.09.1929 року. *Бюлетень НКО УСРР*. 1929. № 38 (177). Ст. 521.
21. Постанова ВР УРСР від 18.07.1963 «Про затвердження Цивільного кодексу Української РСР». *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1963. № 30. Ст. 463.
22. Постанова Верховної Ради України від 23.12.2993 № 3794-XII «Про участь України у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 року». *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 70.
23. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права». *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
24. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24. Ст. 1794
25. Закон України від 10.11.1994 № 237/94-ВР «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами». *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. Ст. 415.
26. Директива Ради 93/98/ЄЕС стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав від 29 жовтня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434.
27. Закон України від 11.07.2021 № 2627-III «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права». *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 43. Ст. 214.
28. Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market Text with EEA relevance. OJ L 84, 20.3.2014, p. 72–98. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/26/oj> (дата звернення 01.11.2024).
29. Закон України від 15.05.2018 № 943-IX «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 32. Ст. 242.
30. Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX «Про авторське право та суміжні права». *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 57. Ст. 166.
31. Закон України від 30.03.2023 № 2974-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної класності». *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 63. Ст. 209.
32. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_022-19 (дата звернення 01.11.2024).